

*Семикрас Т. І.,
аспірант кафедри загального мовознавства,
класичної філології та неоелліністики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

МІСЦЕ МІФОЛОГІЧНОГО ОБРАЗУ В НАУКОВІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена розгляду міфу, міфологічного образу в сучасній науці, його впливу на найважливіші процеси, що відбуваються в сучасному світі. У статті розглядається історія термінів «міф» і «міфологія» та досліджується їх використання в науковій термінології.

Ключові слова: міф, міфологія, термінологія, клінічна психологія, міфологічне ім'я, термін, мова, медицина.

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена тим, що один із найважливіших напрямів наукового пошуку у сфері духовної культури – це дослідження її історичних передумов, унаслідок актуалізації яких утворюється цілісність культури. Спочатку в ролі такого роду цілісності, у яку була занурена людина, виступала міфологія. Статус термінів-міфологізмів у сучасній науці становить величезний інтерес для лінгвістів. Автори словників досі не дійшли згоди з приводу того, чи треба вносити в лексикографічні видання імена з міфології, які не є відображенням реальних об'єктів. Унаслідок довгого ланцюга історичних перетворень міфологізми були наповнені цілком матеріальним змістом або, кажучи науковою мовою, виявилися пов'язаними з реальними денотатами. Ще це можна сформулювати так: міфологізми перетворилися на вторинні номінативні знаки і, отже, є елементами семіотичної (знакової) системи. Із плином часу образність і фантастичність міфологічних термінів згасає, і вони сприймаються цілком нейтрально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість робіт, присвячених теорії міфу, настільки велика, що змушує сумніватися в можливості розробити універсальне визначення міфу. Як зазначив Н.Л. Сухачов, у ХХ ст. міф «отримав стільки ж визначень, скільки налічується авторів, які розмірковують над міфом і його відображенням у соціумі» [3, с. 6]. Нехай ці слова виглядають деяким перебільшенням, вони недалеко від істини – існує величезна кількість трактувань міфу. Тут немає потреби проводити їх порівняльний аналіз, бо, як справедливо зауважив В.М. Найдиш, «в ХІХ–ХХ століттях поле емпіричних і теоретичних досліджень міфу стало воістину неосяжним. Охопити його – завдання посильне, мабуть, лише для цілого дослідницького колективу» [1, с. 6]. Важливо не тільки те, що загальноприйнятої теорії міфу не існує. Оскільки якщо немає загальноприйнятого розуміння міфу та міфології, то ці терміни треба використовувати обережно, зважаючи на те, що, власне, ми ними позначаємо.

Мета статті – проаналізувати деякі медичні терміни під кутом зору їх міфологічного походження.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з розвитком когнітивного напрямку в мовознавстві пильна увага приділяється епонімічним термінам.

Перш ніж говорити про міф, варто придивитися до історії становлення цього поняття. У літературі часто згадується, що цей термін перекладається як «слово». Це стало загальним місцем багатьох робіт із міфології, яке не отримує аналізу в по-

дальших міркуваннях авторів. Але так само перекладається і «епос», і «логос», які, однак, не були повністю синонімічними. Ба більше, вони використовувалися переважно в різні історичні періоди: у мові Гомера «логос» зустрічається лише тричі, але у творах філософів-стоїків ІV–ІІІ століть до н. е., які розробляли вчення про слово, майже не вживається слово «міф», замінене «логосом». А.А. Тахо-Годи пояснює це тим, що «міф» висловлював «узагальнено-смыслову наповненість слова в його цілісності... Судячи з усього, «логос» пов'язаний із розвитком аналітичного мислення та широко вживається в грецькій класиці, не знаходячи собі місця в архаїчні часи, де панував «міф», висловлюючи первинну нерозчленованість й узагальнену цілісність життєвих уявлень» [4, с. 7–8].

Слово «міф» стало вживатися настільки широко, що ризикує взагалі втратити свій первісний зміст, на що справедливо вказував В.М. Пивовєв [2, с. 7]. Своєрідний історіографічний парадокс полягає в тому, що терміни «міф» і «міфологія» були свого часу запозичені вітчизняною наукою саме з метою надання більшій строгості понятійному апарату [5, с. 24–28].

Чому ж термін «міфологія», що був колись цілком однозначним і вузькоспеціальним, зараз різко розширює сферу свого застосування? Сьогодні серед інтелектуалів існує мода на міфологію. Серед причин, що її породили, треба виділити своєрідний «розквіт» соціальних і гуманітарних наук, що характеризується орієнтацією на досягнення західної науки та переважно на їх практичне, а не теоретичне використання. Ця теза підтверджується тим, що в сучасній літературі використовується поняття міфу. Виявилось, що теорія міфу в трактуванні деяких філософів (зокрема, Р. Барта) цікава вже не тільки представникам академічної науки, скільки політологам, маркетологам, PR-фахівцям – словом, тим, хто займається якоюсь практичною діяльністю.

Зручний цей термін і журналістам. Це слово популярне, тому що перейшло в повсякденну мову з мови науки.

Для вчених ця термінологія зручна, тому що відкриває перед ними справді невичерпні можливості для досліджень. Можна вивчати міфологію чого завгодно, і, отже, фахівці в галузі міфології завжди знайдуть, чим себе зайняти.

Протягом століть міфологічні образи допомагали людині сформувати знання про самого себе паралельно – і в мистецтві, і в науці. Незважаючи на те, що відголоски міфологічного знання можна знайти практично в будь якій галузі науки, більше за всіх користується термінами з арсеналу міфології все ж таки медицина.

Медична термінологія має свої специфічні особливості, однією з яких є наявність великої кількості термінів – епонімів. Роль епонімів у навчанні професійної медичної лексики величезна. Широке вживання епонімів у термінотворенні пояснюється, перш за все, існуючою традицією, прагненням увічнити імена лікарів і вчених-першовідкривачів, які зробили внесок у розвиток

медицини. Поширення епонімів у сучасній термінології пояснюється не тільки бажанням зберегти в історії авторство першовідкривача, але і у зв'язку зі складністю відразу відшукати точний термін, щоб адекватно відобразити те чи інше явище.

Більшість класичних епонімів, які ввійшли у вжиток в XVI–XIX століттях, активно використовуються й нині, незважаючи на пропозиції обмежити їх вживання. З'являються і нові терміни, які відображають етапи розвитку медицини, пріоритет того чи іншого вченого або країни у відкритті нових фактів, але не відображають окремих ознак об'єктів номінації. Сьогодні наукові та термінологічні дискусії з приводу вживання епонімічних термінів активно тривають, і це зумовило актуальність цієї теми.

Звернення до грецької міфології сприяє підвищенню якості навчання основам медичної термінології, пробуджує інтерес до слова, усуває причини, що викликають труднощі у процесі навчання предмету, сприяє швидшому запам'ятовуванню термінологічної лексики.

Величезна кількість класичних епонімів, які ввійшли до вживання в XVI–XX століттях, активно вживаються й сьогодні. З'являються також нові терміни, які відображають етапи розвитку медицини, прерогативу вченого або країни у відкритті нових фактів.

Епонімом називається термін, який містить у своєму складі власну назву (антропонім або топонім), а також власну назву в позначенні наукового поняття.

Епонімічними термінами перевантажені майже всі мікросистеми медичної термінології. У медицині епонім використовують для позначення синдромів, операцій, найменування хвороб, реакцій, методів досліджень, наприклад «хвороба Бехтерева», «набряк Квінке» та інші.

Епоніми в медичній термінології поділяють на такі групи: міфологізми, біблеїзми; терміни, що називають імена літературних персонажів; терміни, що називають імена хворих; терміни, що називають імена вчених і лікарів.

Міфологічні терміни, або міфологізми, прийшли в медицину не стільки із самої Античності, скільки з епохи Відродження з її культом античності. Наприклад, Atlas, Atlantis – атлант, перший шийний хребець. В епоху Відродження та раніше ім'я Атланта, грецького титана, який тримав на своїх плечах небесне склепіння, застосовували до першого та сьомого шийних хребців, до того ж, на думку багатьох, до сьомого – більш обґрунтовано. Сучасна номенклатура повернулася до варіанту: атлант – перший шийний хребець.

Tendo Achillis (t. Calcaneus) – ахіллесове сухожилля (п'яткове). Названо за ім'ям героя Троянської війни Ахілла (Ахіллеса). За міфом, мати Ахілла Фетіда занурила немовля у води річки Стіксу; тіло Ахілла стало невразливим, залишилася вразливою тільки п'ята, за яку вона його тримала. Ситуація стала джерелом відомого фразеологічного словосполучення «Ахіллове сухожилля». Медики XVI століття називали цю анатомічну структуру chorda Achillis.

Міфологічні епоніми широко представлені в різних підсистемах медичної термінології: анатомо-гістологічній, фармацевтичній і клінічній.

І саме наука про лікування душі, здається, більше, ніж інші галузі медицини увібрала в себе міфологічні образи (нарцисизм і пігмаліонізм, венерофобія і німфоманія, синдром прокляття Ундіни та інші).

Цікава історія походження назви красивої та ніжної, але холодної квітки – нарциса (лат. Narcissus). Легенда про пре-

красного юнака Нарциса народилася в Давній Греції. У ті часи в Греції жив прекрасний юнак Нарцис. У нього закохалася німфа Ехо, але він не відповів їй взаємністю. І за це богиня любові Афродіта покарала його. Богиня знала, що він часто ходить на річку, сидить на березі та дивиться у воду. І ось одного разу, тихого дня, коли він, як завжди, сидів на березі та дивився у воду, він побачив у воді прекрасне обличчя, у яке закохався. Він закохався сам у себе. Тепер він всі дні проводив на річці й дивився на своє прекрасне обличчя. Юнак був нещасний, адже він розумів, що його любов безнадійна, і він убив себе. А там, де капала його кров, вирости прекрасні квіти – нарциси. А в мові живе вираз «самозакоханий нарцис». Так кажуть про людину, яка думає про себе, що він кращий, розумніший за інших і ніколи не помиляється.

Звернення до грецької міфології сприяє підвищенню якості навчання основам медичної термінології, пробуджує інтерес до слова, усуває причини, що викликають труднощі у процесі навчання предмету, сприяє швидшому запам'ятовуванню термінологічної лексики.

Імена вчених і лікарів, які вперше відкрили й описали те чи інше явище, складають найбільшу за кількістю групу. Незважаючи на пропозиції Д.С. Лотте обмежити вживання епонімічних термінів, бажання зберегти ім'я вченого для нащадків призводить до широкого поширення епонімів у різних галузях науки. Часто епонім вказує тільки на одну людину, тоді як наукове відкриття – результат роботи багатьох. У деяких випадках термін має імена двох або більше людей. Це відбувається в тому разі, коли хворобу відкрили й описали двоє вчених, незалежно один від одного, наприклад хвороба Іценко-Кушинга. Структурно епоніми найчастіше представляють собою двокомпонентні термінологічні сполучення, у які поряд з ім'ям власним входить тематичне та структурне ядро з узагальнюючим значенням (у клінічній термінології – хвороба, симптом, синдром, перелом, вивих, реакція, операція, комплекс, метод, спосіб, пляма, рефлекс та інші).

Наприклад, комплекс Антігони – психоаналітичне поняття, яке використовується для позначення неусвідомленого сексуального потягу дівчинки до батька. Згідно з давньогрецькою міфологією, Едіп був вигнаний фіванцями на чужину й, будучи сліпим і німім, загинув би, не витримавши негараздів, якби не любов його дочки Антігони, яка добровільно відправилася у вигнання з батьком. У психоаналізі цей комплекс розглядається як причина деяких неврозів і сексуальних збочень.

Висновки. Знання міфологічних джерел, подій і персонажів дають змогу сприймати міфологізми як найбільш яскраві за своєю семантикою та цікаві за формою терміни. Неможливо уявити галузь медицини, у якій не використовувалися б епонімічні назви. Епоніми – це частина медицини, тому відмовитися від них просто неможливо, незважаючи на безліч негативних характеристик: малоінформативність, складність транслітерації в іноземних мовах, створення додаткових синонімічних рядів. Незважаючи на тенденції переваги описових термінів, епоніми мають імена людей, увіковічуючи ім'я вченого для майбутніх поколінь. Використання епонімів у колі вузьких фахівців забезпечує швидке розуміння ситуації картини, передає спадкоємність знань, відображає основні етапи розвитку медицини. Епонімічні терміни пов'язані з культурно-історичними конотаціями. Якоюсь мірою епоніми виконують меморіальну функцію. Тобто нагадують про внесок конкретних вчених у розвиток медичної науки та практики.

Епонімічні терміни виникають під час опису складних, неоднозначних явищ у тих галузях медицини, у яких практична діяльність часто випереджає наукові дослідження та класифікації.

Епоніми привносять у медицину яскраві кольори, допомагають зберегти традиції та історію. Епоніми – це частина нашої культури, і вони завжди будуть складати значну частину медичної термінології. І хоча останнім часом відзначається тенденція до обмеження вживання епонімічних термінів у медичній термінології, вони, як і раніше, активно беруть участь у процесі номінації.

Література:

1. Найдиш В.М. Філософія міфології. ХІХ – початок ХХІ ст. М.: Альфа-М, 2004. 544 с.
2. Пивоєв В.М. Філософія надії, або Міфологія. Петрозаводськ: Вид-во ПетрГУ, 2011. 107 с.
3. Сухачов Н.Л. Феномен духу і космос Мірчі Еліаде. Азіатська алхімія: збірник есе. М.: Янус-К, 1998. С. 5–37.
4. Тахо-Годи А.А. Грецька міфологія. М.: Мистецтво, 1989. 304 с.
5. Топорков А.Л. Теорія міфу в російській філологічній науці ХІХ століття. М.: Індрик, 1997. 456 с.

Семикрас Т. И. Место мифологического образа в научной терминологии

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению мифа и мифологического образа в современной науке, их влияния на важнейшие процессы, происходящие в современном мире. В статье рассматривается история термина «мифология» и исследуется его использования в научной терминологии.

Ключевые слова: миф, мифология, терминология, клиническая психология, мифологическое имя, термин, язык, медицина.

Semykras T. The place of the mythological image in scientific terminology

Summary. The article is devoted to the consideration of the myth, the mythological image in modern science, its influence on the most important processes taking place in the modern world. The article deals with the history of the term “mythology” and explores its use in scientific terminology.

Key words: myth, mythology, terminology, clinical psychology, mythological name, term, language, medicine.